

*Л.М. Дешко – ст. викладач кафедри конституційного
і міжнародного права Донецького національного університету;
науковий керівник – проф., член-кореспондент Академії правових наук України, декан
економіко-правового факультету
Донецького національного університету В.Д. Волков*

ДО ПИТАННЯ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Право Співтовариства, по суті, не містить каталогу основних прав людини, який був би закріплений письмово, на відміну від права Ради Європи, і Суд Європейських Співтовариств ніколи не звертався до Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 р., прийнятої під егідою останньої, хоча документи Співтовариства її офіційно визнають. Тому, для того, щоб розкрити питання про місце прав людини у праві Європейського Союзу, перш за все треба розмежувати компетенцію Ради Європи та Європейського Союзу. Обидві ці організації (точніше, Європейське Співтовариство передувало теперішньому Європейському Союзові) виникли після Другої Світової Війни як природний результат усвідомлення європейськими державами необхідності інтеграції та зміцнення співробітництва. Проте від самого початку цілі та сфери діяльності цих організацій (тобто Європейського Співтовариства вугілля і сталі, заснованого в 1951 р., Європейського Економічного Співтовариства, заснованого в 1957 р., та Євроатома, заснованого в 1957 р., з одного боку, та Ради Європи, яку було засновано в 1949 р., з іншого боку) були кардинально різними.

У підґрунтя трьох Європейських Співтовариств було покладено секторний підхід, а отже Європейське Співтовариство вугілля і сталі було скеровано на поглиблення співпраці та створення спільного європейського ринку в галузі вугілля і сталі; Європейське Економічне Співтовариство – на досягнення єдиного спільного ринку без внутрішніх кордонів; Європейське Співтовариство з атомної енергії – на співробітництво в галузі мирного атому. Створення усіх трьох Європейських Співтовариств було зумовлено суто економічними цілями та потребами. Тому спочатку сфера захисту прав людини розглядалася як повністю не властива для правового порядку, який незмінно ґрунтується на економічних засадах. Крім того, на момент підписання установчих договорів співтовариств в Європі вже існувала Рада Європи – організація, головною метою якої став захист прав людини. Статут Ради Європи набрав чинності 3 серпня 1949 р. Цей Статут проголошує, що основними цілями цієї організації є захист прав людини, верховенство права, зміцнення і поширення демократії та співпраці на цілому континенті, підвищення європейської правосвідомості, що ґрунтується на загальноєвропейських цінностях різних культур. Тобто, основною метою діяльності Ради Європи є, безумовно, співробітництво народів Європи з захисту прав людини, традиційних європейських цінностей демократії та верховенства права.

Рада Європи є типовою регіональною міжнародною організацією, в той час як Європейське Співтовариство становить певну нову форму наднаціональної організації, що не належить до сфери міжнародного права в буквальному значенні. На сьогодні в межах Ради Європи створено справжню “європейську” (тобто регіональну) систему захисту прав людини, яку визнано однією з найефективніших у світі. У її рамках було прийнято чимало міжнародних конвенцій та інших угод, більшість яких пов’язано з правами людини. Створено також і відповідні “контрольні” органи, що забезпечують функціонування механізму захисту за тим чи іншим міжнародним документом.

Найбільш значним та найбільш ефективним з чинних міжнародних документів є Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод (далі Європейська Конвенція), яку визнано одним з найбільш досконалих у світі документів з прав людини. Всі держави-члени ЄС підписали Європейську Конвенцію. Першим документом Співтовариства, який офіційно її визнав став Єдиний Європейський Акт 1986 р., хоч і зазначив це лише у своїй преамбулі. Проте ЄС як суб’єкт права не є її учасником; тому, будучи правом для кожної з держав-членів окремо, Європейська Конвенція не є самостійним джерелом права ЄС. Зрозуміло, що така ситуація породжує певні незручності й непорозуміння, тому можливість приєднання ЄС до Європейської Конвенції обговорювалася неодноразово. Вперше цю ідею було висловлено ще в 1979 р. у звіті Комісії та після довгої перерви знову включено до порядку денного у 1990 р. Комісія, визначаючи, що Європейська Конвенція потенційно може мати вплив на правову систему Співтовариства, все ж таки висловила думку, що існує небезпека порушення Співтовариством прав, що захищаються Конвенцією, або потенційна можливість розбіжного тлумачення цих прав Судом Співтовариств та Європейським Судом з прав людини. У відповідь на таку думку Комісії Рада Міністрів звернулася до Суду Співтовариств (як своєрідного “конституційного суду” Співтовариства) з питанням, чи було б юридично можливо приєднання Співтовариства до Європейської Конвенції. У своєму висновку Суд Співтовариств проголосив, що приєднання до Європейської Конвенції є юридично неможливим без попереднього внесення змін до Договору про Співтовариство. Ця авторитетна думка багаторазово обговорювалася правниками, науковцями та політиками. Її критики дійшли висновку, що внесення змін до Договору про Співтовариство не викликало б суттєвих труднощів і що справжня причина такого рішення Суду Співтовариств – це частково небажання “ділити” свої повноваження з Європейським Судом з прав людини, а частково певні політичні міркування.

На сьогодні приєднання Співтовариства до Європейської Конвенції з прав людини є насправді неможливим, якщо згадати про особливу “наднаціональну” природу права Співтовариства, його імперативний характер, з одного боку, та, з іншого боку, декларативність Європейської Конвенції, як будь-якого міжнародно-правового документу. Крім того, недосяжно високий, порівняно зі східними сусідами, рівень економічного розвитку держав-членів

ЄС та специфічність положень про вільний рух осіб та дискримінацію в праві Співтовариства, за якими ключовим залишається фактор національності (громадянства), роблять приєднання Співтовариства до Європейської Конвенції дуже небажаним з політичних та економічних міркувань. Хоча Європейська Конвенція все ж таки іноді може правити за своєрідне “вторинне джерело” права ЄС або просто як “джерело права переконливого характеру” (про що детальніше мова піде нижче), але все ж таки важливо орієнтуватися в цих двох різних системах та розуміти їх відмінність. Можливі ситуації, коли обставини тієї ж самої справи можуть бути причиною звернення як до Суду Співтовариств, так і до Європейського Суду з прав людини, проте підстави звернення та принципи розгляду справи в цих двох випадках будуть зовсім різними.

Дешко, Л.М. До питання про співвідношення компетенції Ради Європи та Європейського Союзу у сфері захисту прав людини [Текст] / Л.М. Дешко; наук. кер. В.Д. Волков // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (8-9 грудня 2006 р., м. Суми). – Суми: УАБС НБУ, 2006. – С. 39-42.